

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۱، صص ۲۰۶-۱۸۸

تحلیل عوامل بازدارنده و پیش برنده توسعه تعاونی‌های تولید روستایی شرق

کرمانشاه

(سنقر، صحنه و کنگاور)

بهمن خسروی پور^۱، عبدالعظیم آجیلی^۲، پرستو کاظمی^۳

۱ استاد دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان b.khosravipour@gmail.com, khosravipour@asnrukh.ac.ir

۲ دانشیار دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۷

چکیده:

بخش تعاونی در کنار سایر بخش‌های دولتی و خصوصی که برای رسیدن به کارایی با شکست‌های متعدد مواجه هستند به عنوان زیرمجموعه‌ی بخش سوم (اقتصاد اجتماعی) به شمار می‌رود. تعاونی‌ها با دارا بودن اصولی مانند عضویت آزاد و اختیاری، کنترل دموکراتیک، سود محدود سرمایه، مازاد درآمد و آموزش و همکاری در میان اعضای تعاونی، می‌توانند بستر مناسبی برای فعالیت و موفقیت افراد با سرمایه کم اما با توانایی زیاد باشند. به طور کلی، می‌توان گفت تعاونی‌ها سیاست مناسبی جهت حمایت از سرمایه‌های غیرمتمرکز موجود در جامعه و نیز در جهت ایجاد اشتغال و کاهش نرخ بیکاری است. بنابراین این تحقیق به دنبال شناسایی عوامل بازدارنده و پیش برنده توسعه تعاونی‌های تولید روستایی می‌باشد. این مطالعه به روش توصیفی-پیمایشی با روش نمونه‌گیری تصادفی متناسب با حجم طبقه در بین ۲۲۶ نفر از اعضای تعاونی‌های تولید شهرستان‌های سنقر، صحنه و کنگاور انجام شد. روایی پرسشنامه با بهره‌گیری از نظر متخصصان و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تأیید گردید. میزان آلفا برای هر یک از متغیرهای تحقیق قابل قبول بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم افزار SPSS انجام شده است. نتایج حاصل از مقایسه میانگین بین دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده و متغیرهایی نظیر جنسیت و سن تفاوت آماری معناداری وجود ندارد. در حالی که بین دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده و متغیر سطح تحصیلات تفاوت آماری معناداری وجود دارد. همچنین نتایج حاصل از همبستگی نشان داد بین دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده و متغیرهای سابقه عضویت و تعداد دوره آموزشی رابطه آماری معناداری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: تعاونی، کارایی، عوامل بازدارنده و پیش برنده توسعه تعاونی

مقدمه

هنگامی که بحث توسعه کشورها به میان می آید، یکی از مهم ترین جنبه ها رسیدن به توسعه بدون توجه به خواننده را به خود جلب می نماید، رشد اقتصادی می باشد. اصولاً تصور کشور توسعه یافته بدون توجه به رشد اقتصادی غیرممکن است. این در حالی است که علاوه بر گستردگی فقر و عقب افتادگی جوامع روستایی بسیاری از کشورهای در حال توسعه، اختلافات طبقاتی میان روستاییان نیز زیاد بوده و تجربه ثابت کرده است که بیشتر خدمات ارائه شده از سوی دولت ها را کشاورزان بزرگ و عمده مالکان دریافت کرده اند و کشاورزان خرده پا از آن بهره ای نبرده اند. چنان که این برنامه موجب شکاف بیشتر میان اغنیا و فقرای روستایی شده است (پزشکی راد و کیانی مهر، ۱۳۸۰).

در عصر تحولات پرشتاب ناشی از برنامه های تعدیل ساختاری، تعاونی ها به عنوان سازمان هایی که توان مقابله با عوارض اقتصادی اجتماعی ناشی از برخی مراحل تعدیل را دارند، مورد توجه واقع شده اند. بنابراین با توجه به جهانی شدن اقتصاد، نقش مشارکت مردم در سرنوشت خویش بیشتر از همیشه احساس می شود. از آن جا که تنها در نظام تعاونی ها، سازوکاری داوطلبانه و اختیاری جهت تجهیز منابع و رسیدن به اهداف گروهی وجود دارد، می توان گفت چنانچه اصول و ارزش های تعاون به درستی مورد استفاده قرار گیرد، بخش تعاون همراه با سایر بخش ها در یک اقتصاد سالم موجب شکوفایی اقتصادی کشور و کارآتر شدن آن در بعد داخلی و حتی در سطح جهانی می گردد (صباغ کرمانی و عاقلی، ۱۳۸۲). تعاون اهرم مناسبی برای توسعه ی اقتصادی و اجتماعی به شمار رفته و می تواند در بهره وری بهینه از شرایط زندگی، کار و تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه مؤثر باشد. تجربه کشورهای توسعه یافته نشان می دهد تعاونی ها بهترین سازمان هایی هستند که موفق شده اند اسباب تجمع نیروهای پراکنده و در عین حال با استعداد و انگیزه را فراهم سازد.

امروزه کفایت و شایستگی شیوه تعاونی و اصول مکاتب آن در حل مشکلات کشاورزی در مقایسه با سیستم های شرقی و غربی آشکار شده است. اکثر کشورهای جهان همکاری کشاورزان بر پایه اصول مکاتب تعاونی را به عنوان آخرین راه پیشرفت و توسعه کشاورزی و عمران روستاها و تأمین زندگی بهتر برای کشاورزان پذیرفته و تعاون کشاورزی را راه حلی برای مقابله با این مشکلات دانسته اند. از طرفی با توجه به افزایش تعداد واحدهای خرد و دهقانی و تشدید مسائل ناشی از خردی و پراکندگی اراضی از جمله عدم امکان بهزراعی به منظور فراهم آوردن شرایط لازم برای به کارگیری روش های علمی و فنون نوین کشاورزی در جهت افزایش

تولید و بهره‌وری، ایجاد و اشتغال و توسعه‌ی مشارکت مردمی در فعالیت‌های کشاورزی و احیا و بازسازی واحدهای بهره‌برداري‌های تعاونی‌های تولیدی را تحت شعاع قرار داده‌اند (بذرافشان و شاهین، ۱۳۸۹).

امروزه کشاورزان در بسیاری از نقاط جهان با همفکری و همکاری یکدیگر و استفاده از پس‌اندازهای کوچک خود، به وسیله‌ی تشکیل تعاونی توانسته‌اند از فن‌آوری‌های کشاورزی به‌طور گروهی استفاده نمایند. در این راستا، از فعالیت‌هایی که می‌تواند در جهت توسعه‌ی کشاورزی استفاده شود تشکیل تعاونی است (آقازاده، ۱۳۸۴).

رسالت تعاونی‌های تولید روستایی در ارتقاء سطح دانش روستاییان و بهبود بهره‌برداري از منابع روستایی، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها و برقراری توازن بین توسعه مناطق شهری و روستایی تعریف گردیده و به عنوان عامل بستر ساز توسعه روستایی در برنامه‌های کلان توسعه کشور مطرح شده‌اند. (حیدری ساربان و زبارتی، ۱۳۹۶).

بخش تعاونی و به خصوص تعاونی‌های تولید روستایی با افزایش میزان عملکرد تولید کشاورزی، ابزار مناسبی برای بهبود وضعیت کشاورزی هستند. تعاونی‌های تولید روستایی با افزایش عملکرد تولید، دو بازتوزیع منافع حاصل از رشد بخش کشاورزی ایجاد اشتغال پویا و مولد، توسعه مشارکت مردمی در بخش کشاورزی، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، کاهش هزینه‌های دولتی در تولید و دستیابی هر چه بیشتر به اهداف توسعه نقش بسزایی ایفا می‌کنند. تعاونی‌های تولید روستایی به عنوان یکی از مهمترین منابع تولید محصولات کشاورزی از متولیان تامین امنیت غذایی در کشور محسوب و علاوه بر آن، این تعاونی‌ها با افزایش بازدهی تولید، نقش بسیار مهمی در کاهش فقر روستایی ایفا و می‌توانند خدماتی را که دولت‌ها قادر به تامین آنها برای مردم فقیر نیست، فراهم کنند. (فاریابی و احمدوند، ۱۳۹۶).

تعاونی‌ها باید به عنوان مشوقی برای سازماندهی و همکاری جمعی بوده و فعالیت آن‌ها صرفاً به دلیل انگیزه‌های اقتصادی نباشد. با این نگرش، تعاونی‌ها راهکاری برای توجه به ارزش‌هایی مانند برابری، عدالت اجتماعی، تقویت مسئولیت‌ها و تجارب و همانند روند تسهیل‌گری برای توسعه و کاهش فقر خواهد بود (دورکوویس، ۲۰۰۲).^۱

^۱ -Dorkovice

در شرایط کنونی، تعاونی‌های تولید روستایی در اغلب نقاط دنیا با مشکلات گسترده‌ای مانند کمبود بودجه، مقیاس سازمانی، وجود ضعف مدیریتی، عدم آگاهی به قوانین و مقررات تعاونی و اطلاعات ناکافی در مورد آنها مواجه هستند. (وانگ و همکاران، ۲۰۱۲)

مطالعه نقش و اهمیت بخش تعاون به ویژه تعاونی‌های تولید روستایی در کشور، در شرایطی که افزایش سریع جمعیت، مخاطراتی از قبیل کاهش امنیت غذایی و افزایش ضریب وابستگی را به دنبال دارد، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بررسی‌های آماری بیانگر این واقعیت است که با نرخ رشد فعلی در دهه‌های آینده بر جمعیت کشور افزوده خواهد شد. در نتیجه حتی برای حفظ وضع موجود، تغذیه‌ی جمعیت، ناگزیر باید تا حد امکان بر عرضه‌ی مواد غذایی افزوده شود. تشکیل این تعاونی‌ها می‌تواند تحول کیفی و افزایش کمی شاخص‌هایی مانند بهره‌وری عوامل تولید، افزایش درآمد و تولید و در نتیجه کاهش ضریب وابستگی را به دنبال داشته باشد (دانشورکاخکی و عاقل، ۱۳۸۸).

این مطالعه قصد دارد ضمن شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده، راهکارهای مؤثر در زمینه توسعه‌ی تعاونی‌های تولید روستایی را ارائه نماید.

مروری بر پژوهش‌های انجام شده

تعاون اشاره به سازمان‌هایی دارد که از کار خودمحور، خودکنترل، و به عبارتی خود منفعت هستند و هدفشان ارتقای شاخص‌های اقتصادی و رفاه عمومی اعضا بر اساس ارزش‌ها و اصول شرکت‌های تعاونی می‌باشد (کوک، ۱۹۹۷).^۱

رکن شکل دهی تعاونی‌های روستایی مشارکت داوطلبانه و فعال روستاییان است. مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزاند تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (طاهرخانی و قرنی آرانی، ۱۳۷۸).

چامپکو (۲۰۰۶) معتقد است تعاونی‌های تولیدی رهیافتی مناسب جهت دستیابی به توسعه اقتصادی و اجتماعی و همچنین تحقق عدالت اجتماعی محسوب می‌گردند.

^۱ -Cook

ترویج و گسترش فرهنگ تعاون رویکرد بسیار مهمی در فرآیند توسعه ی بخش تعاون است. تا هنگامی که فرهنگ معاشرت و فرهنگ تعاونگری در جامعه نهادینه نشود، بسیاری از معضلات و موانع اقتصادی کشور که با دستان پرتوان بخش تعاون قابل حل و فصل هستند، حل نشده باقی خواهند ماند. بنابراین بسیاری از تشکیلات اقتصادی و حتی اجتماعی کشور را می توان از طریق ترویج تعاون و توسعه ی فرهنگ مشارکت و بهره برداری از شیوه های تعاونی حل نمود (رستم نژاد، ۱۳۸۱).

رویکرد تعاونی یکی از بهترین ساز و کارهای مشارکت مردمی در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی محسوب می شود و اشتغال و معیشت پایدار برای اقشار آسیب پذیر و کم درآمد روستایی ایجاد می نماید (امدادی و همکاران، ۱۳۹۷).

در تعریف *ICA* از تعاونی در کنگره ی سال ۱۹۹۵ منچستر چنین آمده است: تعاونی انجمنی است خود مختار از اشخاصی که به طور داوطلبانه به منظور رفع نیازهای مشترک اقتصادی و اجتماعی خود از طریق شرکتی که تحت مالکیت آن ها است و به صورت دموکراتیک اداره می شود گرد هم می آیند (میلینگتون و همکاران، ۲۰۰۰).^۱

معمولاً یک تعاونی با ویژگی هایی از قبیل: مجزا بودن، قانونی بودن، مسئولیت مشخص و محدود شناخته می شود. اعضای تعاونی اغلب به یک اندازه در شرکت تعاونی فعالیت دارند و به بهره اقتصادی یکسانی هم دست می یابند. همچنین تعاونی ها با هدف مستمر بودن فعالیت ها به وسیله اعضا تشکیل می شوند و فعالیت تعاونی ها شامل بازاریابی، خرید، فراهم نمودن و تهیه ی خدمات است (هنهان و اندرسون، ۲۰۰۱).^۲

همچنین تعاون به شکل سنتی از دیرباز در جامعه ی ایران رایج بوده و ریشه در اعتقادات، باورها، سنت ها و فرهنگ مردم داشته است. نگرشی در تاریخ تحولات ایران نشان می دهد که مردم ایران در قالب همکاری های سنتی، دستاوردهای بسیار بزرگ داشته اند که در نوع خود درخور ستایش است. در این راستا، دولت نیز خصوصاً در دو دهه اخیر از این راهبرد اقتصادی بسیار حمایت نموده و در جهت گسترش آن تلاش های فراوانی به عمل آورده است. هم اکنون انواع شرکت های تعاونی در سطح کشور به نحو فزاینده ای گسترش یافته و مردم نیز ارتباط روزافزون و تنگاتنگی با این نهادهای اقتصادی مشارکتی دارند (ناظمی و همکاران، ۱۳۸۸).

^۱ -Milington

^۲ -Henhan & Anderson

از آنجایی که در اکثر مناطق جهان، روستاها از جمله نواحی فقیر در حال فرسایش محسوب می شوند اندیشمندان و سیاست گذاران تمامی کشورهای دنیا توجه خاصی را معطوف به امر توسعه ی روستایی و رفع مشکلات و معضلات آنها نموده اند. امروزه، صاحب نظران بین المللی بر این اعتقادند که باید جدای از سیاست ها و استراتژی های کلان توسعه و توسعه ی اقتصادی به امر توسعه ی روستاها و ریشه کنی فقر گسترده ای که در آنها حاکم است، پرداخته شود. به همین منظور، یکی از مهم ترین اهداف توسعه ی اقتصادی (چه در شهرها و چه در روستاها) ایجاد اشتغال و مهم ترین ساز و کار و ابزار آن کارآفرینی و ایجاد تعاونی است. اگرچه، نباید گفت که تعاونی تنها راهکار اشتغالزایی و افزایش درآمد مردم روستایی است اما قطعاً می توان گفت بهترین و بهره ورترین نوع آن است (فیض آبادی و همکاران، ۱۳۸۷).

نتایج پژوهش بابافینی و همکاران (۱۳۹۲) حاکی از آن است که موانع و مشکلات ساختاری (ضعف سیاست گذاری ها و عدم جذب سرمایه)، باعث شده در منطقه فعالیت های کشاورزی و به تبع آن تعاونی های کشاورزی محدود شود.

همچنین پهلوانی و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعه ی خود به این نتیجه رسیدند که نظام بانکی از علل مهم ناکارآمدی تعاونی های تولید، مصرف و خدمات به شمار می رود. نرخ بهره بازپرداخت وام ها و تسهیلات اعتباری پرداختی به شرکت های تعاونی در مقایسه با سایر مؤسسات مالی و اعتباری دولتی و خصوصی بالاست. همچنین ضعف مدیریت تعاونی به دلیل عدم آموزش کافی در زمینه ی فعالیت های تولیدی برای رقابتی کردن تولیدات سبب کنده رشد تعاونی ها شده است. از سایر عوامل عدم موفقیت تعاونی ها می توان به این موارد اشاره نمود: عملکرد ضعیف، ورشکستگی و انحلال برخی از شرکت های تعاونی باعث انتقال بار روانی در جامعه شده و بر نگرش افراد و گروه ها نسبت به تشکیل تعاونی تأثیر گذاشته است.

حسینی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیق خود نشان دادند که مهمترین نقاط قوت و ضعف تعاونی ها به ترتیب افزایش سطح آگاهی فنی و تخصصی اعضا و ضعف رهبری و مدیریت توانمند در تعاونی ها است. و از مهمترین فرصت ها و تهدیدهای پیش روی تعاونی ها به ترتیب حمایت دولت از بخش تعاونی و نامشخص بودن جایگاه تعاونی در امور حقوقی است.

همچنین امینی و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه ای در شرکت های تعاونی های مرغداران استان تهران به این نتیجه رسیدند که مهارت فنی مدیران، توجه به برنامه های آموزشی، کیفیت ارائه ی برنامه های آموزشی، میزان

مشارکت اعضا، مهارت مدیریت و روابط بین فردی در تعاونی، عواملی هستند که بیشترین میزان اهمیت را در موفقیت تعاونی‌ها دارا هستند.

ایجاد نوآوری در تعاونی‌های روستایی با تأکید بر پرورش ویژگی‌های رفتاری کارآفرینانه می‌تواند به عنوان یک راه حل برای غلبه بر مشکلات توسعه در تعاونی‌ها مورد توجه قرار گیرد (آل بویه و همکاران، ۱۳۸۷).

آجیلی و همکاران (۱۳۸۸) به نقل از چالپان معتقدند که مؤلفه‌های اساسی یک تعاونی موفق عبارت‌اند از: آگاهی، درک و احساس نیاز اعضا و بهره‌برداران آن‌ها شرکت نسبت به خدماتی که تعاونی می‌تواند در جهت بهبود وضعیت اقتصادی انجام دهد.

نتایج وحیدزاده (۱۳۸۳) تحقیق حاکی است مهم‌ترین ضعف تعاونی‌ها عبارتند از: ضعف بنیادی مالی، فقدان سازمانی و ضوابط منطقی، فقدان فن‌آوری و تکنولوژی مدرن، پایین بودن سطح تحصیلات مدیران و فقدان آموزش.

همچنین شعبانعلی فمی و همکاران (۱۳۸۵) عمده‌ترین سازه‌های موفقیت تعاونی‌ها را عوامل روانشناختی و انگیزشی، محیط توانمندساز و توانایی‌های مدیریتی و ارتباطی، توانمندی‌های بازاریابی و بازاریابی رساننده فرآورده‌ها ذکر کرده‌اند.

به علاوه بروینیس^۱ و همکاران (۲۰۰۱) عواملی چون شیوه‌ی مدیریت، کیفیت مدیریت، رابطه با مشتریان و علاقه‌مندی اعضا در ارتقای تعاونی در موفقیت تعاونی دخیل می‌دانند. از نظر آن‌ها، بین شیوه‌ی مدیریت و میزان موفقیت همبستگی معنی‌داری وجود داشته و شرکت‌هایی که از مدیران حرفه‌ای و تمام‌وقت بهره‌مندند، موفق‌ترند. در مقابل، به عواملی مانند بالا بودن هزینه‌های اجرایی، ناتوانی در ایجاد توازن در علایق متفاوت اعضا، انتظارات زیاد اعضا از تعاونی و نبود مدیران مقتدر در بین اعضا به عنوان موانع اصلی توسعه‌ی تعاونی‌ها اشاره می‌کنند.

همچنین گوینون^۲ معتقد است عدم آموزش کافی و تجارب اندک اعضای تعاونی، مخصوصاً تعاونی‌های روستایی در مسائل تجاری و بازرگانی، تعاونی‌ها را با شکست مواجه می‌سازد.

^۱ -Bruynis

^۲ -Guinnan

کروپ (۲۰۰۵) عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی های مصرف انگلستان را تعهد سازمانی، نقدینگی، سرمایه و آموزش ارتباطات می داند.

شاوور^۲ و همکاران (۱۹۹۱) عوامل فراوانی را همچون پیشینه ی زندگی فرد، میزان و نوع آموزش، تجربه های کاری، نوع یادگیری، میزان امکانات و منابع در دسترس و همکاری سازمان ها و نهادها در موفقیت شرکت ها تأثیرگذار می دانند.

ری نولدز (۲۰۰۶) در بررسی عوامل موفقیت در تعاونی های مصرف آمریکا نتیجه گرفت که رویکرد خدمت گرایی، مهارت و تجربه مدیران و کارکنان، کیفیت محصولات، مدیریت مشارکتی، ساختار سازمانی مناسب، مدیریت مالی خلاق و مناسب موفقیت این تعاونی هاست.

روش اجرای پژوهش

پژوهش حاضر، از لحاظ ماهیت کاربردی و از لحاظ جمع آوری اطلاعات توصیفی-پیمایشی است. همچنین به لحاظ عملیات آماری علی-رابطه ای، همبستگی و توصیفی است. جامعه ی آماری این تحقیق را اعضای تعاونی های تولید روستایی (دارای مدرک دیپلم و بالاتر از دیپلم) شهرستان های سنقر، صحنه و کنگاور از استان کرمانشاه تشکیل می دهند. حجم جامعه ی آماری مورد نظر ۵۷۵ نفر می باشد که با استفاده از جدول مورگان ۲۲۶ نفر به صورت تصادفی متناسب با حجم طبقه انتخاب شدند.

جدول ۱-جامعه ی آماری مورد بررسی در پژوهش

شهرستان	تعداد اعضا	مرد	زن
سنقر	۱۲۱	۸۰	۴۱
صحنه	۶۰	۳۸	۲۲
کنگاور	۴۵	۲۵	۲۰

¹ -Crop

² -Shaver

³ -Reynolds

ابزار اندازه گیری در این تحقیق پرسشنامه است که روایی آن بر اساس نظر جمعی از استادان و صاحب نظران مربوطه و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ اندازه گیری شده است. میزان پایایی پرسشنامه با استفاده از طرح پیش آزمون به حجم ۳۰ نفر از جامعه ای خارج از جامعه آماری انجام و تأیید شد.

نتایج و بحث

نتایج تحقیق نشان داد از مجموع ۲۲۶ پاسخگوی مورد بررسی در این پژوهش بر اساس جدول (۲) تعداد پاسخگویان مرد ۱۴۳ نفر بوده است که ۶۳/۳ درصد از کل پاسخگویان را شامل می شود و تعداد پاسخگویان زن ۸۳ نفر بوده که حدود ۳۷ درصد از کل پاسخگویان را شامل می شود.

جدول ۲- فراوانی جنسیت پاسخگویان مورد پژوهش

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۱۴۳	۶۳/۳
زن	۸۳	۳۶/۷
جمع	۲۲۶	۱۰۰

سطح تحصیلات

همانطور که در جدول (۳) مشاهده می گردد، فراوانی پاسخگویان دیپلم، ۱۰۹ نفر (۴۸/۲ درصد)، فوق دیپلم ۷۷ نفر (۳۴/۱ درصد)، لیسانس و بالاتر از لیسانس ۴۰ نفر (۱۷/۷ درصد) می باشند. بیشترین درصد پاسخگویان دارای مدرک دیپلم می باشند.

جدول ۳- توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخگویان مورد پژوهش

فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
دیپلم	۴۸/۲	۱۰۹
فوق دیپلم	۳۴/۱	۸۲/۳
لیسانس و بالاتر	۱۷/۷	۴۰
جمع		۲۲۶

سابقه عضویت

همانطور که در جدول (۴) مشاهده می گردد، فراوانی پاسخگویانی که بین ۱ تا ۱۰ سال سابقه عضویت دارند، ۱۳۰ نفر (۵۷/۵ درصد)، فراوانی پاسخگویانی که بین ۱۱ تا ۲۰ سال سابقه عضویت دارند، ۷۶ نفر (۳۳/۶ درصد) و فراوانی پاسخگویانی که ۲۱ سال و بیشتر سابقه عضویت دارند، ۲۰ نفر (۸/۸ درصد) می باشند. بیشترین درصد پاسخگویان دارای سابقه عضویت بین ۱-۱۰ سال می باشند.

جدول ۴- توزیع فراوانی سابقه عضویت پاسخگویان در گروه های مختلف

سابقه ی عضویت	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
۱ تا ۱۰ سال	۱۳۰	۵۷/۵	۵۷/۵
۱۱ تا ۱۰ سال	۷۶	۳۳/۶	۹۱/۲
۲۱ سال و بیشتر	۲۰	۸/۸	۱۰۰
جمع	۲۲۶		

سن

همانطور که در جدول (۵) مشاهده می گردد، فراوانی پاسخگویانی که در گروه سنی ۲۰-۳۰ سال قرار دارند ۵۰ نفر (۲۲/۱ درصد)، فراوانی پاسخگویانی که در گروه سنی ۳۱-۴۰ سال قرار دارند ۷۱ نفر (۳۱/۴ درصد)، فراوانی پاسخگویانی که در گروه سنی ۴۱-۵۰ سال قرار دارند ۶۳ نفر (۲۷/۹ درصد) و فراوانی پاسخگویانی که در گروه سنی بیشتر از ۵۰ سال قرار دارند ۴۲ نفر (۱۸/۶ درصد) بوده. بیشترین درصد پاسخگویان در گروه سنی ۳۱-۴۰ قرار دارند.

جدول ۵- توزیع فراوانی سن پاسخگویان مورد پژوهش

سن	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
۲۰ تا ۳۰ سال	۵۰	۲۲/۱	۲۲/۱
۳۱ تا ۴۰ سال	۷۱	۳۱/۴	۵۳/۵
۴۱ تا ۵۰ سال	۶۳	۲۷/۹	۸۱/۴
بیشتر از ۵۰ سال	۴۲	۱۸/۶	۱۰۰

تعداد دوره ی آموزشی تخصصی

بر اساس جدول (۶) فراوانی پاسخگویانی که در ۲ دوره آموزشی یا بیشتر در سال شرکت نموده اند ۱۵۰ نفر (۶۶/۴ درصد)، فراوانی پاسخگویانی که در ۱ دوره آموزشی در سال شرکت نموده اند ۷۶ نفر (۳۳/۶ درصد) بوده.

جدول ۶- توزیع فراوانی وضعیت شرکت پاسخگویان در دوره های آموزشی تخصصی

فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	شرکت در دوره آموزشی
۶۶/۴	۶۶/۴	۱۵۰	۲ دوره یا بیشتر
۱۰۰	۳۳/۶	۷۶	۱ دوره
		۲۲۶	جمع

اولویت بندی گویه ها بر اساس دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل مورد بررسی پژوهش

به منظور رتبه بندی گویه های مربوط به پرسشنامه بر اساس دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده توسعه تعاونی های تولید بر اساس میانگین رتبه ی هر گویه انجام شد. (جدول ۷).

جدول ۷- اولویت بندی عوامل مؤثر بر توسعه ی تعاونی ها بر اساس دیدگاه پاسخگویان

اولویت	میانگین	عوامل	ردیف
۱	۳/۸۴	عوامل دولتی	۱
۲	۳/۸۱	عوامل آموزشی	۲
۳	۳/۷۷	عوامل اقتصادی	۳
۴	۳/۵۳	عوامل مدیریتی	۴
۴	۳/۵۳	عوامل شخصیتی	۵
۵	۳/۳۴	عوامل فرهنگی-اجتماعی	۶

همانطور که در جدول (۷) مشاهده می شود از بین عوامل مؤثر بر توسعه ی تعاونی های تولید روستایی عوامل دولتی اولویت اول را به خود اختصاص داده و عوامل فرهنگی-اجتماعی اولویت آخر را به خود اختصاص داده و از نظر پاسخگویان اهمیت کمتری نسبت به سایر عوامل دارد. به ترتیب عوامل آموزشی، اقتصادی،

اولویت های دوم و سوم را به خود اختصاص داده اند. و عوامل شخصیتی و مدیریتی دارای اولویت چهارم هستند.

جدول ۸- اولویت بندی گویه های عوامل آموزشی از دیدگاه پاسخگویان

اولویت	میانگین رتبه	گویه	ردیف
۱	۳/۹۴	شرکت در دوره مهارت های کارآفرینی	۱
۲	۳/۹	آموزش ضمن خدمت	۲
۳	۳/۸۸	آشنایی با فناوری های نوین	۳
۴	۳/۸۲	شرکت در دوره مهارت های ارتباطی	۴
۵	۳/۵۴	شرکت در دوره های آموزش فنی	۵

همانطور که در جدول (۸) مشاهده می گردد از میان گویه هایی که برای سنجش عوامل آموزشی مورد بررسی قرار گرفته اند، گویه ی شرکت در دوره مهارت های کارآفرینی اولویت اول را به خود اختصاص داده و گویه ی شرکت در دوره های آموزش فنی در اولویت آخر قرار گرفته است. گویه ی آموزش ضمن خدمت اولویت دوم، آشنایی با فناوری های نوین اولویت سوم، شرکت در دوره ی مهارت های ارتباطی اولویت چهارم را داراست. و گویه ی شرکت در دوره های آموزش فنی اولویت پنجم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹- نتایج مقایسه میانگین جنسیت نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده توسعه تعاونی تولید از دیدگاه

پاسخگویان

معنی داری	آماره t	میانگین		عوامل
		زن	مرد	
۰/۳۴	۰/۹۵	۳/۴۱	۳/۳۰	فرهنگی-اجتماعی
۰/۰۹	۱/۶	۳/۴۲	۳/۵۹	شخصیتی
۰/۴۳	۰/۷۸	۳/۵۷	۳/۵۲	مدیریتی
۰/۴۳	۰/۷۷	۳/۸۰	۳/۷۵	اقتصادی
۰/۲۸	۱	۳/۷۶	۳/۸۳	آموزشی
۰/۳۸	۰/۸۹	۳/۸۷	۳/۸۲	دولتی

همانطور که در جدول (۹) قابل مشاهده است نتایج حاصل از مقایسه میانگین بین دو گروه مردان و زنان نسبت به هر یک از عوامل فرهنگی-اجتماعی، شخصیتی، مدیریتی، اقتصادی، آموزشی و دولتی تفاوت معنی داری بین دیدگاه دو گروه مردان و زنان با عوامل ذکر شده وجود ندارد. که یافته های این پژوهش با نتایج طاهرخانی ۱۳۸۷ تا حدودی مطابقت دارد.

جدول ۱۰- نتایج مقایسه میانگین سطح تحصیلات نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده پژوهش از دیدگاه

پاسخگویان

عوامل	میانگین			سطح معنی داری
	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس و بالاتر	
فرهنگی-اجتماعی	۲/۶۶a	۳/۸۱b	۴/۲۹C	۰/۰۱*
شخصیتی	۳/۶۰b	۳/۶۱b	۴/۲a	۰/۰۳*
مدیریتی	۳/۲۷a	۳/۷۰b	۳/۹۴C	۰/۰۰**
اقتصادی	۳/۲۷a	۳/۷۰a	۳/۸۷B	۰/۰۰**
آموزشی	۳/۷۰	۳/۸۳	۳/۸۳	۰/۳۲
دولتی	۳/۹۱b	۳/۸۲a	۳/۷۳a	۰/۰۱*

** معنی داری در سطح ۰/۰۱   * معنی داری در سطح ۰/۰۵

در این مقایسه عوامل فرهنگی-اجتماعی، شخصیتی، مدیریتی، اقتصادی، آموزشی، دولتی در سه سطح تحصیلاتی دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و بالاتر مقایسه شده اند.

همانطور که در جدول (۱۰) قابل مشاهده است متغیر سطح تحصیلات توانسته دیدگاه گروه های چندگانه ی تحصیلات را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون اهمیت عوامل فرهنگی-اجتماعی، شخصیتی، مدیریتی، اقتصادی و دولتی تحت تأثیر قرار دهد. و همانطور که از جدول مشخص است، عوامل فرهنگی-اجتماعی در سطح ۰/۰۵، عوامل شخصیتی در سطح ۰/۰۵، عوامل مدیریتی در سطح ۰/۰۱، عوامل اقتصادی در سطح ۰/۰۱ و عوامل دولتی در سطح ۰/۰۵ معنی دار شدند. در توضیح علت معناداری می توان گفت در واقع با افزایش سطح تحصیلات پاسخگویان میزان اهمیت عوامل فرهنگی-اجتماعی، شخصیتی، مدیریتی و اقتصادی در توسعه ی تعاونی ها افزایش می یابد. در مورد عوامل آموزشی سطح تحصیلات پاسخگویان نتوانسته تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند و میزان اهمیت این عوامل از نظر پاسخگویان در هر سطح تحصیلی به یک اندازه است. در مورد عوامل دولتی سطح تحصیلات تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کرده، یعنی پاسخگویان دیپلم نسبت به فوق دیپلم و لیسانس اهمیت عوامل دولتی را در توسعه ی تعاونی بیشتر می دانند، هر چه سطح

تحصیلات اعضا پایین تر باشد تمایل بیشتری به پشتیبانی و حمایت دولت وجود دارد که این نتایج تا حدودی با نتایج کیانی مهر، ۱۳۷۹ مطابقت دارد.

جدول ۱۱- نتایج میزان همبستگی متغیر سابقه ی عضویت در تعاونی با دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل بازدارنده و پیش برنده در پژوهش

عوامل	نوع آزمون	ضریب همبستگی (۲)	سطح معناداری
فرهنگی-اجتماعی	پیرسون	-۰/۰۲	۰/۷۲
شخصیتی	پیرسون	-۰/۰۶	۰/۳۴
مدیریتی	پیرسون	۰/۱	۰/۱۳
اقتصادی	پیرسون	-۰/۰۷	۰/۲۸
آموزشی	پیرسون	۰/۱۵	۰/۰۱
دولتی	پیرسون	۰/۰۱	۰/۷۸

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

همانطور که از نتایج جدول (۱۱) مشاهده می گردد متغیر سابقه ی عضویت در تعاونی توانسته دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون اهمیت عوامل آموزشی تحت تأثیر قرار دهد و رابطه معنی داری در سطح ۰/۰۵ ایجاد کند. با افزایش سابقه ی فعالیت در تعاونی تمایل نسبت به اهمیت عوامل آموزشی و میزان اهمیت این عوامل در توسعه ی تعاونی ها افزایش می یابد. در توضیح علت این معناداری می توان بیان کرد که با افزایش سابقه ی عضویت در تعاونی تجربه ی افراد در زمینه ی شرکت در دوره های آموزشی افزایش می یابد و نگرش مثبتی به برگزاری این دوره ها ایجاد می شود. که این یافته ها با نتایج ژانگ، ۲۰۰۷، ترکمان و افشار، ۱۳۸۹، مطابقت دارد. و با نتایج امینی و رضانی ۱۳۸۵ در خصوص سابقه عضویت و عوامل مدیریتی مغایرت دارد.

جدول (۱۲) نتایج میزان همبستگی تعداد دوره ی آموزشی تخصصی با دیدگاه پاسخگویان نسبت به عوامل

بازدارنده و پیش برنده در پژوهش

عوامل	نوع آزمون	ضریب همبستگی (۲)	سطح معناداری
فرهنگی-اجتماعی	اسپیرمن	۰/۱	۰/۱۲
شخصیتی	اسپیرمن	۰/۳۹	۰/۰۰
مدیریتی	اسپیرمن	۰/۰۳	۰/۵۶
اقتصادی	اسپیرمن	-۰/۰۸	۰/۲۳
آموزشی	اسپیرمن	-۰/۰۱	۰/۸۶
دولتی	اسپیرمن	-۰/۰۸	۰/۲۲

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

همانطور که از نتایج جدول (۱۲) مشاهده می گردد متغیر تعداد دوره آموزشی توانسته دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل شخصیتی تحت تأثیر قرار دهد و رابطه معنی داری در سطح ۰/۰۱ ایجاد کند. با افزایش شرکت در دوره های آموزشی تمایل نسبت به عوامل شخصیتی و میزان اهمیت این عوامل در توسعه ی تعاونی ها افزایش می یابد. که این نتایج با نتایج امینی و همکاران، ۱۳۸۶ مطابقت دارد.

- یافته های حاصل از نتایج اولویت بندی گویه های عوامل آموزشی نشان داد که گویه های شرکت در دوره مهارت های کارآفرینی اولویت اول را به خود اختصاص داده و شرکت در دوره های آموزش فنی در اولویت آخر قرار گرفته است.

یافته های حاصل از نتایج آزمون های همبستگی نشان داد که:

-متغیر سطح تحصیلات قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل فرهنگی-اجتماعی تحت تأثیر قرار دهد و تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر سطح تحصیلات قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل شخصیتی تحت تأثیر قرار دهد و تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر سطح تحصیلات قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل مدیریتی تحت تأثیر قرار دهد و تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر سطح تحصیلات قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل اقتصادی تحت تأثیر قرار دهد و تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر سطح تحصیلات قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل دولتی تحت تأثیر قرار دهد و تفاوت معنی داری در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر سابقه عضویت قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل آموزشی تحت تأثیر قرار دهد و رابطه معنی داری در سطح ۰/۰۵ در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

-متغیر تعداد دوره ی آموزشی قادر بوده است دیدگاه پاسخگویان را صرفاً هنگام قضاوت پیرامون میزان اهمیت عوامل شخصیتی تحت تأثیر قرار دهد و رابطه معنی داری در سطح ۰/۰۱ در دیدگاه پاسخگویان ایجاد کند.

پیشنهادها

- تدوین و اجرای برنامه های آموزشی متناسب با نیازهای این شرکت ها پیشنهاد می شود. چرا که برای آشنایی اعضا با فلسفه ی تعاون و افزایش باور و اعتقاد آن ها به راهکارهای تعاونی راهی جز گذر از آموزش نیست.
- برپایی نمایشگاه هایی در زمینه ی دستاوردهای تعاون و ایجاد فرصت هایی جهت عرضه ی تولیدات و خدمات تعاونی ها در بازارهای داخلی و خارجی که زمینه ساز رقابت سازنده بین تعاونی ها و راهکار دیگری جهت گسترش فرهنگ و فلسفه ی تعاون است، توصیه می شود.
- پیشنهاد می گردد کارگاه های آموزشی در زمینه ی کارآفرینی در تعاونی های تولید روستایی با تأکید بر آموزش خلاقیت و ریسک پذیری برگزار شود.
- از طرح های نوآورانه و کارآفرینانه حمایت های لازم به عمل آید.
- اداره کل تعاون روستایی استان کرمانشاه برای افزایش سطح کارایی مدیران دوره های آموزشی در زمینه ی مهارت های فنی و شیوه های مدیریت مشارکتی برگزار کند.

منابع

۱. امدادی، ا. محبوبی، م. عبدالله زاده، غ. (۱۳۹۷). آسیب شناسی تعاونی های توسعه روستایی در راستای تدوین راهبردهای توسعه کارآفرینی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، جلد پنجم، شماره اول، بهار ۱۳۹۷. صص ۷۶-۶۱.
۲. امینی، ا. م. صفری شالی، ر. ۱۳۸۱. ارزیابی تأثیر آموزشی در موفقیت شرکت های تعاونی مرغداران. مجله ی علوم و فنون کشاورزی. جلد ششم. شماره ی دوم. تابستان ۱۳۸۱. صص ۵۴-۵۱.
۳. امینی، ا. م. زینل همدانی، ع. رضانی، م. ۱۳۸۶. ارزیابی مهم ترین مؤلفه های درون سازمانی در موفقیت شرکت های تعاونی مرغداران تهران. مجله ی علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی. سال دوازدهم. شماره ی چهل و سوم. ۱۳۸۷. صص ۶۸-۶۲.
۴. امینی، م. ۱۳۸۶. راهکارهای توسعه ی کارآفرینی و اشتغالزایی روستایی. گزارش سازمان همیاری اشتغال فارغ التحصیلان. صص ۲۳-۲۱.

۵. آجیلی، ع. منجم زاده، ز. و اشرفی، پ. ۱۳۸۸. بررسی مسائل و مشکلات تعاونی های زنان استان خوزستان و راه های ارتقای کمی و کیفی آن ها. نشریه ی تعاون. سال بیستم. شماره ی ۲۰۸ و ۲۰۹. آبان و آذر ۱۳۸۸. صص ۱۸-۲۵.
۶. آقازاده، ه. ۱۳۸۴. آموزش و پرورش کارآفرینان، ضرورت توسعه ی تعاونی ها. مجموعه مقالات منتخب اولین کنفرانس ملی تعاون، اشتغال، توسعه دانشگاه یزد. صص ۷۴-۷۰.
۷. آل بویه، س. رضایی مقدم، ک. و برادران، م. ۱۳۸۷. ایجاد نوآوری در تعاونی های روستایی با تأکید بر ویژگی کارآفرینانه. اولین همایش ملی تعاون و کارآفرینی. صص ۵۲-۵۰.
۸. بابایی فینی، ا. رجائی، ب. حضرتی، م. (۱۳۹۲). تحلیل راهبردهای موثر بر توسعه تعاونی های کشاورزی در اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خدابنده)، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال سوم، شماره ۱۱، بهار ۱۳۹۲. صص ۱۳۲-۱۱۳.
۹. بذرافشان، ج. حاتم، ش. ۱۳۸۹. آسیب شناسی تعاونی های تولید روستایی در ایران. مجموعه مقالات چهارمین کنگره ی بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام. صص ۴-۱.
۱۰. پزشکی راد، غ. کیانی مهر، ح. ۱۳۸۰. نقش شرکت های تعاونی تولید روستایی در بهبود وضعیت فنی و اقتصادی گندمکاران شهرستان سبزوار. فصلنامه اقتصادی کشاورزی و توسعه. سال نهم. شماره ی ۳۴. ۱۳۸۰. صص ۷-۸.
۱۱. پهلوانی، م. ۱۳۸۷. بررسی و نظرسنجی درباره ی مشکلات و توانمندی های بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه ی علمی پژوهشی روستا و توسعه. سال یازدهم. شماره ی یکم. بهار ۱۳۸۷. صص ۸۵-۸۰.
۱۲. ترکمان، م. افشار، م. ۱۳۸۹. بررسی نقاط قوت و ضعف مدیران و راه های بهبود مهارت های مدیریتی در شرکت های تعاونی فعال اشتغالزای همدان. ماهنامه ی تعاون. سال بیست و یکم. دوره ی جدید. شماره ی دوم. تابستان ۱۳۸۹. صص ۱۶-۱۰.
۱۳. حسینی، س.م. آقاصغری، ح. کرباسی، ع. (۱۳۹۳). شناسایی و تدوین راهبردهای مناسب توسعه تعاونی های تولید کشاورزی ایران، فصلنامه تعاون و کشاورزی، دوره سوم، شماره ۱۰، پیاپی ۱۰، تیرماه ۱۳۹۳. صص ۸۵-۶۵.
۱۴. دانشور کاخکی، م. عاقل، ح. ۱۳۸۸. نقش مدیریت در عملکرد شرکت های تعاونی تولید روستایی. فصلنامه ی روستا و توسعه. سال دوازدهم. شماره ی چهارم. ۱۳۸۸. صص ۲۵-۲۳.
۱۵. رستم نژاد، غ. ۱۳۸۱. ماهنامه ی اجتماعی فرهنگی تعاون. شماره ی سیزدهم. صص ۲۵-۱۹.

۱۶. شعبانعلی فمی، ح. چوبچیان، ش. رحیم زاده، م. و رسولی، ف. ۱۳۸۵. شناخت و تحلیل سازه های موفقیت شرکت های تعاونی زنان در ایران. فصلنامه ی مطالعات زنان. سال چهارم. شماره ی دوم. صص ۵۵-۵۰.
۱۷. صباغ کرمانی، م. عاقلی، ل. ۱۳۸۲. ضرورت ارتقای تعاونی ها و جایگاه آن در بخش سوم اقتصاد. فصلنامه ی مدرس علوم انسانی. دوره ی هشتم. شماره ی دوم. تابستان. ۱۳۸۲. صص ۱۴۵-۱۴۱.
۱۸. فیض آبادی، ح. بصیری، ع. رجایی صدر، ز. بررسی و تحلیل ویژگی های تعاونی های برتر سال ۸۷. ماهنامه تعاون. سال بیستم. شماره ۲۰۴ و ۲۰۵. ۱۳۸۸. صص ۴۷-۴۴.
۱۹. کیانی مهر، ح. ۱۳۷۹. نقش شرکت های تعاونی تولید روستایی در بهبود وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان گندمکار شهرستان سبزوار. پایان نامه ی کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس. صص ۱۷-۱۴.
۲۰. ناظمی، ش. فیاضی، م. نوری، ع. ۱۳۸۸. بررسی ابعاد و نتایج کمک های دولت به تعاونی های تولیدی. پژوهش نامه ی مدیریت. سال اول. شماره ی دوم. صص ۱۴۰-۱۳۸.
۲۱. وحید زاده، ع. آسیب شناسی مدیریت در مشارکت تعاونی تولید. ماهنامه ی تعاون. شماره ی ۱۵۹. آذر ۱۳۸۳. صص ۹-۶.

۲۲. Bruynis, C. GoldsLmith. Hahn, D. E. and Taylor, W.J. (2001). *Critical success factors for emerging Agricultural marketing Cooperatives. Journal of Cooperatives. Vol 16.Pp:25-29.*

23. Crop, R. (2005). *Cooperative Leadership. Bulletin No 9. Pp:44-46.*

24. Cook, M. (1997). *Organizational structure and globalization: the case of user oriented firms. Pp: 68-72.*

25. Dorkovice, S. 2002. *Agricultural and rural cooperative viability: a management strategy based on cooperative principles and values. Pp:21-24.*

26. Guinnan, T. 2002. *Regional organization in the German cooperative banking system in the late 19 the century, department of economics university. Pp:13-15.*

27. Henhan, B. ANDERSON, A. 2001. *considering cooperation: aguide for new cooperative development. Department of applied economics and management college of agriculture and life science. Pp: 36-39.*

28. Millington, Brian and et al, (2000), *principled management: co-operative principles to better business co-ops research unit, open university.*

29. Reynolds, A. (2006). *Hugh Jeffers, An assessment of loan regulations for rural housing cooperatives, UWCC staff paper. Pp:31-32.*

30. Shaver, Kelly G. & Linda R. Scott (1991), *Person, Process, Choice: The Psychology of New Venture Creation, Entrepreneurship Theory and Practice.*

31. Zhang, . 2007. *Social capital accumulation, business governance, and enterprise performance: a structural-equation-model approach, Hong Kong University of Science and Technology. Pp: 25-26.*

32. Wang, X., Sun, L., & Zhang, Y. (2012). *The Empirical Study on Operating Efficiency of Agricultural Cooperatives in Langao. International Journal of Business and Management, vol 7, NO.17.*